

Gijs Beets

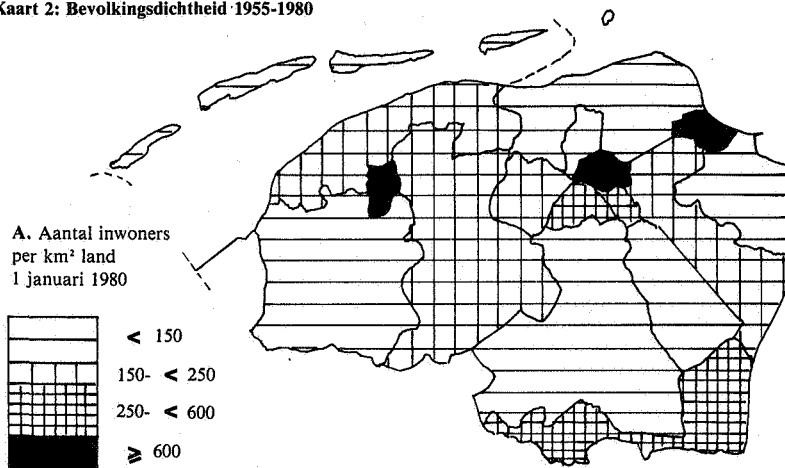
In de voorgaande afleveringen hebben we gezien hoe oppervlakte, grondgebruik, inwoneraantallen, geboorte, sterfte, migratie, de leeftijdsopbouw naar geslacht, de burgerlijke staat naar geslacht en leeftijd, huwelijkssluiting en -ontbinding, en kerk en politiek zich in het noorden verhouden tot de rest van het land. Deze keer komen we terug op migratie, maar nu in het kader van autochtoniteit en suburbanisatie. Op forensisme gaan we de volgende keer in.

8 Autochtoniteit

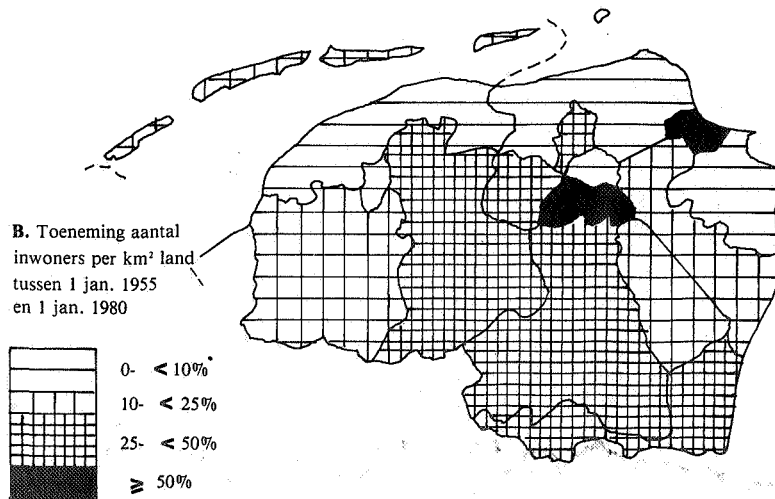
Met de autochtoniteit der bevolking bedoelen we het antwoord op de vraag of personen woonachtig zijn in het gebied waarin zij zijn geboren. In tabel 12 zien we dat de migratiegeneigdheid tussen 1947 en 1971 is toegenomen: woonden in 1947 van alle mannen ruim 65% en van alle vrouwen ruim 60% in de gemeente waarin zij ook geboren waren, in 1971 zijn deze percentages 58 respectievelijk 52. Vrouwen blijken dus minder vaak te wonen in de geboortegemeente dan mannen. In Noord-Nederland geldt bovendien dat de bevolking iets minder vaak in de geboortegemeente woont dan in overig Nederland. In vergelijking met dit laatstgenoemde deel van Nederland woont voorts in het noorden in 1971 een tamelijk hoog percentage mannen in de geboorteprovincie, terwijl voor vrouwen de percentages wel of niet woonachtig in de geboorteprovincie nagenoeg even hoog zijn.

We moeten bij deze cijfers echter bedenken dat zij uitsluitend zijn gebaseerd op een vergelijking van de woongemeente met ieders geboortegemeente bij de volkstelling opgegeven. Onder degenen die hierbij autochtoon worden genoemd kunnen zich dus personen bevinden die langere of kortere tijd na de geboorte niet in de geboortegemeente hebben gewoond, maar

Kaart 2: Bevolkingsdichtheid 1955-1980

Gemiddelde Noord-Nederland: 187; Nederland: 415

Gemiddelde Noord-Nederland: 13%; Nederland: 25%

dat bij de volkstelling wel deden. Bovendien moeten we bedenken dat de oppervlakte van de geboortegemeente een rol speelt: is het grondgebied erg klein dan is een korte verhuisafstand voldoende om in de tabel als allochtoon te worden aangemerkt. Hoe groter de oppervlakte van de geboortegemeente, hoe verder men moet verhuizen alvorens niet meer tot het niet gedefinieerde begrip "autochtoon" te behoren.

Personen die vermoedelijk door een ieder direkt als allochtoon zullen worden aangemerkt, zijn zij die niet de Nederlandse nationaliteit bezitten. Hun aantal is tussen 1947 en 1976 aanzienlijk toegenomen in Nederland, zo ook in het noorden (zie tabel 13). Echter in vergelijking met het percentage in de rest van Nederland vormen de niet-Nederlanders in het noorden nog een minuskuul aandeel van de daar wonende bevolking. Dat niet-Nederlanders echter niet per sé allochtoon hoeven te zijn, leert tabel 14. In 1971 blijkt een deel van deze niet-Nederlanders wel in Nederland te zijn geboren. Daarentegen zijn er aanzienlijk meer Nederlanders buiten het vaderland geboren. De allochtone invloed in het noorden is echter steeds gering in vergelijking met de rest van ons land.

9 Bevolkingsdichtheid en verstedelijking

In de eerste aflevering van deze serie hebben we al even op de bevolkingsdichtheid gewezen (tabel 4). Ondanks de toeneming van het aantal inwoners per km² land van 156 (in 1947) naar 187 (in 1979) in het noorden, is de situatie elders in Nederland toch wel wat drukker: in dezelfde periode een toeneming van 331 naar 442. Toch laat de wellicht gunstige positie van het noorden nog heel wat regionale verschillen zien. Per economisch-geografisch gebied 1) zijn daar-

toe de dichtheden in kaart 2 weergegeven. In vergelijking met kaart 2a is kaart 2b in feite veel interessanter: hierin wordt immers aangegeven hoe de bevolkingsdichtheid de afgelopen 25 jaar is veranderd. Delfzijl/Appingedam, Haren en het Noorddrentse randgebied blijken het snelste gegroeid. De Groninger centrale weidestreek, het zuidelijk Westerkwartier, het Friese zandgebied, de Drentse zandgronden, Emmen en het Zuid-drentse randgebied volgen wat betreft snelheid waarmee de bevolking toenam. Deze toeneming werd uiteraard gedeeltelijk veroorzaakt door het natuurlijk verloop (geboorte-overschot), maar werd tevens in de genoemde gebieden bepaald door een sterk migratie-overschot. Dit hangt weer samen met de wens van velen "buiten" te gaan wonen: met een mooi woord heet dat suburbanisatie.

In tabel 15 is te zien dat tussen 1961 en 1977 de meeste migranten hun woonplaats verwisselden voor een andere gemeente in dezelfde provincie. In de loop der jaren is die tendens zelfs enigszins versterkt. Voorts is te zien dat zich per 10.000 Nederlanders in 1961-1965 gemiddeld jaarlijks 1251 personen in het noorden vestigden, terwijl er 1284 vertrokken; dit vertrekoverschot was in de jaren zeventig verdwenen en een vestigingsoverschot geworden.

Tabel 16 geeft voor het jaar 1977 een indruk van de verdeling naar geslacht en leeftijd van de binnenlandse migranten. Daar migratie is gedefinieerd als de verandering van woongemeente zijn allen die zich in een provincie vestigden derhalve de optelsom van hen die binnen eenzelfde provincie van woongemeente veranderden plus van hen die zich "aldaar" vanuit een andere provincie hebben gevestigd. De totale vestiging voor Nederland is zodoende gelijk aan het totale

vertrek in Nederland. De leeftijdsverdeling van de vestigers in het noorden blijkt jonger dan die der vertrekkers; dit geldt zowel voor mannen als voor vrouwen. De grootste mobiliteit wordt aangetroffen bij de 20-39-jarigen; ruim 54% van alle migranten behoort tot deze leeftijdscategorie, terwijl deze categorie slechts 31% van de totale Nederlandse bevolking uitmaakt.

Tabel 17 laat wederom de migratie in 1977 zien, nu echter naar gezinsverband. Uit de relatieve cijfers is af te leiden dat, gereleerd aan het gemiddelde inwonertal per gebied, de bevolking in het noorden mobieler is dan in de rest van Nederland: in Groningen het hoogste, in Drente het laagste. Steeds is er een vestigingsoverschot, in tegenstelling tot overig Nederland: Kijken we naar het gezinsverband dan blijken zich in het noorden meer gezinnen en alleenstaanden te vestigen dan te vertrekken: in overig Nederland is dat andersom. In Groningen geldt dit evenwel niet, daar is een vertrekoverschot van gezinnen en een vestigingsoverschot van afzonderlijk migrerende, in Drente is dat Groningse patroon weer andersom. Overigens kunnen zich onder de afzonderlijk migrerende personen bevinden die wel tot een gezin behoren, maar om allerlei redenen niet tegelijk met de overige gezinsleden verhuizen, bijvoorbeeld de kostwinner verhuist reeds eerder in verband met een nieuwe baan en moet alvast een huis gaan zoeken. De rest van het gezin volgt zodra dat huis gevonden is.

Omdat binnenlandse migratie, zoals opgemerkt, geen rekening houdt met verhuizingen binnen dezelfde gemeente, is de tabel 18 van deze verhuisbewegingen een overzicht gegeven, bovendien ook naar gezinsverband. We kunnen nu ook uitrekenen hoeveel mensen in 1977 in totaal zijn verhuisd naar een wo-

ning in (binnenlandse migratie plus verhuizingen binnen eenzelfde gemeente):

Groningen	75.400 (13,8%)
Friesland	72.100 (12,7%)
Drente	44.900 (10,9%)

Noord Nederland	192.200 (12,6%)
Overig Nederland	1.349.200 (10,9%)

Nederland	1.541.400 (11,1%)

Tussen haakjes staat steeds het percentage van de totale bevolking in het betrokken gebied dat actief was betrokken bij die verhuizingen. Dat blijkt in het noorden met ruim 12% dus hoger dan het landelijk percentage van 11. Bij verhuizingen binnen een gemeente blijken bovendien in totaal meer personen betrokken te zijn dan bij verhuizingen naar een andere gemeente (in het noorden is 57% van alle vestigingen een verhuizing binnen gemeentegrenzen, in overig Nederland 60%. Naar gezinsverband bekeken verhuist 72% in het noorden, tegen 65% elders in Nedrland met het gezin naar een andere woning in dezelfde gemeente.

1) Deze gebiedsindeling is in 1960 door verschillende regionale en overheidsinstanties overeengekomen. Zij is gebaseerd op een zekere homogeniteit van de gebieden en sluit aan bij bepaalde streekplangedieden.

Tabel 12. Bevolking naar geslacht en geboorteplaats, 31 mei 1947 en 28 februari 1971

	Autochtoon		Allochtoon				Totaal (x1000)	
	(woont in de gemeente waarin hij/zij is geboren)		woont in de provincie waarin hij/zij is geboren (niet geboortegemeente)		woont niet in de provincie waarin hij/zij is geboren			
	m	v	m	v	m	v	m	v
31 mei 1947	% (per geslacht per regel)							
Groningen	60,2	52,8	27,1	32,3	12,7	14,9	224,3	225,6
Friesland	66,2	59,7	25,9	30,5	7,8	9,8	230,7	228,7
Drente	66,4	61,3	16,7	19,8	17,0	18,8	140,3	131,6
Noord-Nederland	64,0	57,4	24,2	28,8	11,8	13,8	595,4	585,8
Overig-Nederland	65,6	61,2	18,5	21,4	15,8	17,4	4.084,7	4.067,6
Nederland	65,4	60,8	19,2	22,3	15,3	16,9	4.680,1	4.653,4
28 februari 1971								
Groningen	55,0	47,6	25,7	30,9	19,3	21,5	260,0	259,8
Friesland	59,0	50,8	28,5	34,2	12,5	15,0	263,4	262,5
Drente	58,0	50,7	16,6	20,1	25,4	29,2	188,9	183,6
Noord-Nederland	57,2	49,6	24,3	29,3	18,4	21,2	712,4	705,9
Overig-Nederland	58,1	52,7	28,3	23,6	13,6	23,7	5.804,3	5.837,6
Nederland	58,0	52,3	27,9	24,3	14,1	23,4	6.516,7	6.543,4
Bron = CBS								

Tabel 13. Bevolking naar nationaliteit 31 mei 1947 en 1 januari 1976

	Nederlandse	Niet-Nederlandse	Percentage Niet-Nederlanders
31 mei 1947	(x1000)		
Groningen	448,1	1,7	0,38
Friesland	458,5	0,9	0,19
Drente	270,9	1,0	0,36
Noord-Nederland	1177,5	3,5	0,30
Overig-Nederland	8341,8	102,5	1,23
Nederland	9519,4	106,1	1,10
1 januari 1976			
Groningen	535,5	4,5	0,85
Friesland	557,7	2,8	0,51
Drente	403,2	2,7	0,67
Noord-Nederland	1.496,4	10,1	0,67
Overig-Nederland	11.886,6	340,3	2,78
Nederland	13.383,1	350,4	2,56
Bron = CBS			

Tabel 14. Bevolking naar geboorteland en nationaliteit, 28 februari 1971

	Geboren in Nederland		Geboren buiten Nederland		Totaal (x 1000)
	Nederlandse nationaliteit	niet Nederlandse nationaliteit	Nederlandse nationaliteit	niet Nederlandse nationaliteit	
	% (per regel)				
Groningen	97,3	0,3	2,0	0,5	519,9
Friesland	98,3	0,2	1,2	0,3	525,9
Drente	97,4	0,4	1,6	0,6	372,5
Noord-Nederland	97,7	0,3	1,6	0,4	1.418,5
Overig-Nederland	94,5	0,5	3,4	1,6	11.641,6
Nederland	94,9	0,5	3,2	1,4	13.060,1

Bron = CBS

Tabel 16. Binnenlandse migratie naar leeftijd en geslacht, 1977 (x 1000)

		Groningen	Friesland	Drente	Noord- Nederland	Overig Nederland	
		Vestiging					
Mannen	0-19 jaar	5,1	4,8	3,0	13,0	79,5	92,5
	20-39 jaar	8,5	7,7	4,9	21,1	153,3	174,4
	40-64 jaar	1,8	2,0	1,4	5,1	31,5	36,6
	65+ jaar	0,6	0,8	0,6	2,0	9,9	11,9
Vrouwen	0-19 jaar	5,4	5,2	3,2	13,8	82,9	96,7
	20-39 jaar	8,1	7,5	4,9	20,5	144,3	164,8
	40-64 jaar	1,6	1,9	1,4	4,9	27,7	32,6
	65+ jaar	0,8	1,1	0,6	2,5	14,9	17,4
Vertrek							
Mannen	0-19 jaar	4,5	4,4	3,0	11,8	80,7	92,5
	20-39 jaar	8,6	6,8	4,8	20,2	154,2	174,4
	40-64 jaar	1,6	1,4	1,1	4,1	32,5	36,6
	65+ jaar	0,6	0,7	0,5	1,8	10,1	11,9
Vrouwen	0-19 jaar	4,9	4,8	3,2	12,8	83,9	96,7
	20-39 jaar	8,2	6,8	4,7	19,7	145,1	164,8
	40-64 jaar	1,6	1,4	1,0	4,0	28,6	32,6
	65+ jaar	0,8	0,9	0,6	2,3	15,1	17,4

Bron = CBS

Tabel 15. Binnenlandse migratie per provincie naar provincie per 10.000 personen, 1961-1977.

Gevestigd in:		Gekomen uit:					
		Groningen	Friesland	Drente	Noord- Nederland	Overig- Nederland	
Groningen	1961-1965	240	43	58	341	140	481
	1971-1975	242	33	54	329	124	453
	1977	278	35	65	380	131	511
Friesland	1961-1965	34	264	17	315	140	455
	1971-1975	33	252	16	301	132	433
	1977	37	284	21	340	156	496
Drente	1961-1965	60	22	101	183	132	315
	1971-1975	71	18	107	196	124	320
	1977	64	18	113	195	124	319
Noord- Nederland	1961-1965	334	329	176	839	412	1251
	1971-1975	346	303	177	826	380	1206
	1977	378	335	199	913	409	1324
Overig Nederland	1961-1965	156	164	125	445	8304	8749
	1971-1975	109	97	93	299	8495	8794
	1977	113	99	101	311	8365	8676
Nederland	1961-1965	490	493	301	1284	8716	10000 1)
	1971-1975	455	400	270	1125	8875	10000 1)
	1977	491	434	300	1224	8775	10000 1)

Bron = CBS. 1) Gemiddeld per jaar in de periode 1961-1965 = 518900 per personen
 1971-1975 = 698100 per personen
 1977 = 626700 per personen

Tabel 17. Binnenlandse migratie naar gezinsverband, 1977 (x 1000)

		Groningen	Friesland	Drente	Noord- Nederland	Overig Nederland	
		Vestiging					
In gezinsverband		17,7	18,9	12,8	49,5	289,2	338,7
Afzonderlijk		14,3	12,1	7,2	33,5	254,5	288,0
Totaal-absoluut		32,0	31,1	20,0	83,0	543,7	626,7
Totaal-relatief		58,5	54,5	48,6	54,4	43,8	45,2
Vertrek							
In gezinsverband		18,2	15,4	10,8	44,3	294,4	338,7
Afzonderlijk		12,6	11,8	8,0	32,4	255,6	288,0
Totaal-absoluut		30,8	27,2	18,8	76,7	550,0	626,7
Totaal-relatief 1)		56,4	47,7	45,6	50,3	44,5	45,2

Bron = CBS 1) Per 1000 personen in ieder gebied

Tabel 18. Personen verhuist binnen dezelfde gemeente naar gezinsverband, 1977 (x1000)

		Groningen	Friesland	Drente	Noord- Nederland	Overig Nederland	
		In gezinsverband	29,3	30,4	19,0	78,6	521,1
Afzonderlijk		14,1	10,6	5,9	30,6	284,4	315,0
Totaal-absoluut 1)		43,4	41,0	24,9	109,2	805,5	914,7
Totaal-relatief 1)		79,2	72,3	60,6	71,8	65,3	66,1

Bron = CBS 1) Per 1000 personen in ieder gebied